

SAMOAKTUALIZACIJA I NARCIZAM

SELF-ACTUALIZATION AND NARCISSISM

Nihad Softić
Refik Čatić

APSTRAKT

Prema Maslowu, čovjek je biće nastojanja! To je proces stremljenja ka višem smislu koji se neprestano odvija bez obzira na nivo svijesti kod čovjeka. Uzimajući u obzir rečeno dalo bi se zaključiti da smo svi predodređeni da uspijemo. Pa ipak to nije slučaj! Samo 1% odrasle populacije je samoaktualizirano. Nelson Mendela, Majka Tereza, Steve Jobs, Madona, Jack Welch, Walt Disney, Kristian Ronaldo, Donald Trump,...su nedvojbeno samoaktualizirani lideri i izvanredni pojedinci. Oni su u potpunosti, bili ili su još uvijek, ostvareni u polju svoga interesovanja i djelovanja, krenuvši od humanitarnog rada i zalaganja za razvoj socijalnog društva, pa sve do sporta, zabave i preduzetništva. Među njima su i predsjednici država i kompanija, astronauti, borci za ljudska prava i klimatske promjene, vrhunski sportisti i umjetnici, itd.. Ovi izuzetni pojedinci nisu slučajno postali. Stvarani su!

U radu se uspjelo dokazati pozitivna korelacija između psihološke dispozicije otpornosti i njenog najznačajnijeg atraktora narcizma sa vertikalnim razvojem lidera i samoaktualizacijom izvanrednih pojedinca. Tokom teorijske analize prikupljenih naučno istraživačkih radova na temu motivacije i drugog relevantnog materijala vezano za temu ovog rada, došlo se do izvanrednog otkrića tzv. „X“ faktora koji zaslužuje da u perspektivi bude predmet posebnog istraživanja.

Tako, ovaj rad, jednim dijelom, predstavlja kompilaciju već napisanih naučno istraživačkih radova i mojeg ranijeg promišljanja i pisanja, drugim dijelom, predstavlja ozbiljnu teorijsku analizu koja tek uz nezaobilaznu introspekciju daje pravi smisao istraživanju. Posebno, u zaključku

mi je pomogla metoda apstrakcije koja je obezbjedila siguran krov nad glavom i slobodno povezivanje bitno zajedničkih dijelova mnogo pojedinačnog u jednu novu cijelinu. To je nit koja je povezala svih 5 psiholoških dispozicija koje determiniraju vertikalni razvoj i samoaktualizaciju lidera i izuzetnih pojedinaca, a one su; psihološka otpornost, heurističko učenje, autonomija, umijeće i svrha.

Bez narcizma samoaktualizacija je nemoguća!

Ključne riječi: poteškoće i nevolje, stres, otpornost, samoaktualizacija, psihički odbrambeni sistem, sram, narcisoidnost.

ABSTRACT

According to Maslow, man is a being of effort! It is a process of striving towards a higher meaning that is constantly taking place regardless of the level of consciousness of a person. Taking into account what has been said, it could be concluded that we are all destined to succeed. And yet that is not the case! Only 1% of the adult population is self-actualized. Nelson Mandela, Mother Teresa, Steve Jobs, Madonna, Jack Welch, Walt Disney, Kristian Ronaldo, Donald Trump,...are undoubtedly self-actualized leaders and extraordinary individuals. They were, or still are, fully realized in their field of interest and activity, starting from humanitarian work and advocating for the development of social society, all the way to sports, entertainment and entrepreneurship. Among them are presidents of countries and companies, astronauts, fighters for human rights and climate change, top athletes and artists, etc.. These exceptional individuals did not become by chance. They were created!

This work managed to prove a positive correlation between the psychological disposition of resilience and its most significant attractor, narcissism, with the vertical development of leaders and the self-actualization of outstanding individuals. During the theoretical analysis of collected scientific research papers on the topic of motivation and other relevant material related to the topic of this work, an extraordinary discovery was made. "X" factor that deserves to be the subject of special research in perspective.

Thus, this work, on the one hand, represents a compilation of already written scientific research papers and my earlier thinking and writing, on the other hand, it represents a serious theoretical analysis that only with unavoidable introspection gives the real meaning to the research. In particular, the method of abstraction helped me in the conclusion, which provided a safe roof over my head and a free connection of essential common parts of many individual parts into one new whole. It is the thread that connected all 5 psychological dispositions that determine the vertical development and self-actualization of leaders and exceptional individuals, and they are; psychological resilience, heuristic learning, autonomy, mastery and purpose.

Without narcissism, self-actualization is impossible!

Keywords: difficulties and troubles, stress, resilience, self-actualization, psychological defense system, shame, narcissism.

SAMOAKTUALIZACIJA

Samoaktualizacija je najviši nivo vertikalnog razvoja kojeg pojedinac može doseći tokom svoga života! Kao potvrda tome Maslow je 1970. godine napisao „Ljudski život nikada neće biti protumačen, ako se u obzir ne uzmu njegove najviše aspiracije“. Rast, samoaktualizacija, težnja za zdravljem, potraga za identitetom i autonomijom, čežnja za izvrsnošću (i drugi izražaji težnje

na „gore“) moraju se sada bez sumnje prihvatiti kao proširena i možda univerzalna tendencija¹.

Samoaktualizacija znači određeno psihološko stanje koje pojedinac treba u svom razvoju postići.² Većina ljudi nikada ne uspijeva postići potpunu samoaktualizaciju niti joj se može znatnije približiti. Međutim, bez samoaktualizacije i bez uzimanja u obzir ljudsku prirodu koja takvoj samoaktualizaciji teži, psihologija može dati samo polovičnu sliku o čovjeku. Bez uzimanja u obzir te prirodne potrebe čovjeka za samoaktualizacijom, čovjek bi izgledao kao stvorenje koje teži jedino izbjegavanju boli ili neugode.

Maslow smatra da je psihologija pogrešno sebe ograničila na samo polovinu ljudskog i to na onu tamnu polovinu i manje važnu. Humanistička psihologija i teorija ličnosti treba to ispraviti uzimajući u obzir i drugu polovinu čovjeka koja je svjetlija i važnija. Tek tada se može dati potpuna slika ličnosti čovjeka i pojedinca.

Maslow kaže: „Svi podaci s kojima raspolazemo pokazuju da je razumno pretpostaviti da praktički, u svakom ljudskom biću, a sigurno u svakom novorođenom djetetu, postoji jedna volja za zdravljem, jedan impuls za rastom ili za aktualizacijom ljudskih potencijala.“³ Potrebe za samoaktualizacijom se nalaze na petoj stepenici u hijerarhiji potreba. Drugim riječima, one stoje na vrhu hijerarhije potreba. Kada pojedinac može i njih zadovoljiti onda je on, po riječima Maslowa, postigao kompletan razvoj koji mu njegova ljudska priroda omogućuje. Složit ćete se da u teoriji lijepo zvuči, međutim u praksi je

1 Maslow A. H. (1970), Motivation and personality, Harper and Row, New York.

2 Maslow je naveo i neke karakteristike takvog stanja samoaktualiziranosti, a izvršio je i sam jedno istraživanje ličnosti poznatih osoba za koje je pretpostavio da predstavljaju samoaktualiziranje ličnosti. Maslow je pokušao dati i neke upute o tome kako bi se trebalo živjeti i postupati da bi se postigla samoaktualizacija.

3 Maslow A. H. (1967), Self-actualization and beyond. U: J. Bugental (Ed.): Challenges of humanistic psychology, McGraw Hill, New York, Kindle edition.

sasvim drugačije. Zašto?

Samoaktualizacija je rezervisana samo za rijetke pojedince!

Prema Adleru, težnja ka samoaktualizaciji i superiornosti je kontinuirana sa težnjom za priznanjem i prihvatanjem od strane društvene grupe (i njenog vođe), ali težnja za samoaktualizacijom je jača što je individua bila manje prihvaćena i voljena od strane svojih roditelja i što je slabije bila integrisana u kohezivnu grupu.⁴ Što je više izražena individua (svjesnost sebe u odnosu na svijet), to je više dobijena pažnja od drugih. Za rijetke pojedince to je svrha za koju vrijedi živjeti i umrijeti.

Težnja za superiornošću, koja se manifestuje kao težnja za moći, prestižom ili posjedom, također, se može pratiti kao infantilna grandioznost i svemoć djetetovog poricanja svoje ranjivosti i ovisnosti o majci. Životna postignuća i imovina potvrđuju ostatke primitivnog dječijeg osjećaja svemoći. Adler je smatrao da težnja za sticanjem 'svjetskih dobara' i gomilanje posjeda omogućavaju pojedincu da "dosegne moć čarobnjaka", te da su pojedinci koji svoje živote troše jureći za "zlatnim svodom" podstaknuti vlastitom željom da posjeduju moći poput dragog Boga. U težnji odraslih osoba za superiornošću, te želji za prihvaćanjem od strane majke i želji za neovisnošću od majke koegzistiraju, baš kao i u Kohutovom modelu, iskorak koji majka prihvata i kome se smiješi je u dinamičkoj je ravnoteži sa infantilnom grandioznošću. Težnja za superiornošću izražava želju za prihvaćanjem od strane primitivnog internaliziranog derivata i svemoćnog objekta, te težnju da se negira upravo ta potreba za prihvaćanjem i na taj način se negira vlastita ovisnost o drugima, a posebno o grupi i njenom vođi, pri čemu grupa i njen vođa, također, predstavljaju razvojni derivat ili primarni majčinski objekat. Horney je naglasio da „težnja za moći služi kao zaštita od opasnosti ili osjećaja beznačajnosti”. Isticanjem vlastite moći, prestiža ili gomilanjem imovine,

4 Adler, A. (2008). Alfred Adler Institute of North-western Washington, Kindle edition.

čovjek se štiti od osnovne anksioznosti. Dok normalna i prilično sveprisutna težnja za moći štiti čovjeka od anksioznosti (držanje osnovne anksioznosti izvan svijesti). Neurotična težnja za moći... potiče iz anksioznosti... i osjećaja inferiornosti”. Moguće je da je upravo iz tog razloga „potraga neurotične osobe za slavom, njena potreba da aktualizira idealiziranu sliku o sebi kompulzivnija od zdravih osoba koje teže uspjehu i „samoostvarenju”. Neurotične osobe nemilosrdno jure za većim prestižom, više novca,... i to nastavlja da radi, bez ikakvog zadovoljstva ili predaha. Horney je poput Kohuta prepoznao interakciju između ambicije i ideala.

Težnja ka moći, prestižu. ili posjedovanju je vođena slikom o idealnom sebi koja zauzima poželjnu poziciju i ima utjecajnu ulogu koja će privući odobravanje drugih. Kapacitet mašte je na usluzi u neurotičnoj potrazi za slavom i zdravoj težnji ka samospoznaji. Da bi se ostvario ideal ili željena buduća slika sebstva, mora se prvo dočarati u mašti, a onda ukoliko je zamišljeno u skladu sa idealom aktivirat će intrizična motivaciju za ostvarenje ideala, upravo zato je mašta nezaobilazan kreativni i vizuelni psihički alat u samoostvarivanju i samoaktualizaciji.

Pa ipak postavlja se pitanje – Odakle potiče ta potreba za nadilaženjem samog sebe?

Kao što se ranije navelo Nelson Mendela, Majka Tereza, Steve Jobs, Madona, Jack Welch, Walt Disney, Kristian Ronaldo, Donald Trump,...su nedvojbeno samoaktualizirani lideri i izvanredni pojedinci, koji nikada ne bi postali ono su što su postali da nije bilo „vizije“.

Bez vizije samoaktualizacija je nemoguća!

Vizija predstavlja inspirativnu mentalnu sliku „idealne“ budućnosti pojedinca ili organizacije, koja određuje smjer, obezbjeđuje motivaciju, iskazuje ambiciju, odražava glavne vrijednosti, pokazuje jedinstvenost i inspiriše druge. Iz definicije može se zaključiti da vizija ne bi bila moguća bez imaginacije, svrhe, vjere, nade i grandioznosti.

Da bi vizija uopšte postojala, neophodno

je da prethodno postoji „svijest o sebi“ koju različiti autori definišu još i kao „Self“, konstrukt koji predstavlja skup vjerovanja/ slika o sebi, čiji je najznačajniji zadatak konstantna samoprocjena. Upravo, iz te neprestane samoprocjene potiče „nezadovoljstvo sa samim sobom“ sve dok se ne ostvari cilj, ideja ili vizija. Napomenjimo da je nezadovoljstvo sa samim sobom jedna od najznačajnijih samoaktualiziranih pojmova.

Samoaktualizacija bez selfa je nemoguća!

NARCIZAM (ODBRAMBENI MEHANIZAM)

Razni mislioci smatraju da osjećaj srama ima centralnu ulogu u formiranju selfa. Filozofi su pozicionirali osjećaj srama kao centralno mjesto u ontologiji ljudskog postojanja, tvrdeći da bez srama određeni kapaciteti svijesti i intersubjektivnosti ne bi bili mogući. Konkretno, tvrdi se da, bez srama, ne bismo imali sposobnost reflektivne samosvijesti niti bismo na kraju postali subjekti. Kao takav, sram je teoretiziran kao centralna ontološka struktura za konstituciju subjektivnosti i intersubjektivnosti.⁵

Potvrdu gore navedenog razmišljanja dao je i Hajnc Kohut (3. maj 1913. – 8. oktobar 1981.)

⁵ L. Dolezal, Shame, Vulnerability and Belonging: Reconsidering Sartre's Account of Shame, Theoretical / Philosophical Paper, 2017. Potvrdu gore navedenog razmišljanja dao je i Hajnc Kohut (3. maj 1913. – 8. oktobar 1981.) istaknuti američki psihoanalitičar rođen u Austriji, najpoznatiji po svom razvoju samopsihologije (engleski: Self-Psychology). Iako je u početku pokušao ostati vjeran tradicionalnom frejdovskom analitičkom gledištu s kojim se povezao i promatrao sopstvo kao odvojeno, ali koegzistentno s egom, Kohut je kasnije odbacio Frejdu strukturnu teoriju o idu, egu i superegu. Zatim je razvio svoje ideje oko onoga što je nazvao sopstvom, fokusirajući se na individualnu krivicu, emocionalne interese i potrebe ljudi koji se bore s pitanjima identiteta, značenja, ideala i samoizražavanja. Kohut je pokazao veliko interesovanje na naučnom polju o tome kako razvijamo „osećaj sebe“ koristeći narcizam kao model. Ako je osoba narcisoidna, to će joj omogućiti da potisne osjećaje niskog samopoštovanja. Afirmativno govoreći o sebi, pojedinac može eliminirati svoj osjećaj bezvrijednosti.

istaknuti američki psihoanalitičar rođen u Austriji, najpoznatiji po svom razvoju self-psihologije (engleski: Self-Psychology). Iako je u početku pokušao ostati vjeran tradicionalnom frejdovskom analitičkom gledištu s kojim se povezao i promatrao sebstvo kao odvojeno, ali koegzistentno s egom, Kohut je kasnije odbacio Frejdu strukturnu teoriju o idu, egu i superegu. Zatim je razvio svoje ideje oko onoga što je nazvao selfom, fokusirajući se na individualnu krivicu, emocionalne interese i potrebe ljudi koji se bore s pitanjima identiteta, značenja, ideala i samoizražavanja.

Kohut je pokazao veliko interesovanje na naučnom polju o tome kako razvijamo „osećaj sebe/sliku o sebi“ koristeći narcizam kao model. Po Kohutu, ukoliko je osoba narcisoidna, to će joj omogućiti da potisne osjećaje niskog samopoštovanja. Afirmativno govoreći o sebi, pojedinac može eliminirati svoj osjećaj bezvrijednosti.⁶

Zanimljivo je spomenuti da je narcizam u literaturi i medijima prikazan uglavnom u negativnom kontekstu kao egocentričan stil ličnosti okarakteriziran kao pretjerano zanimanje za svoj fizički izgled i pretjeranu zaokupljenost vlastitim potrebama, često na račun drugih. Međutim, činjenice proistekle iz mnoštva naučnih istraživanja, koje će kasnije u radu biti prezentovane, pokazuju drugačija iskustva i rezultate.

U istraživanju koje je sprovedeno na uzorcima od 129 i 193 ispitanika ispitivan je odnos između narcizma i fantaziranja (sanjarenja), te je u uzorku 1, otkriveno je da narcisoidne osobe doživljavaju veći osjećaj postignuća, herojstva, seksualnosti, neprijateljstva, samo-otkrića i sanjarenja usmjerena ka budućnost; i (2) istraživanje je pokazalo da sanjarenja predstavljaju koherentan „narcisistički“ stil fantazije. U uzorku 2, narcisoidne osobe koje su doživljavale veći nivo svakodnevnog stresa tokom istraživanja pokazalo se da su povezana sa narcističkom fantazijom, odnosno upotrebom narcisoidnih fantazija a sve u cilju kako bi se nosili adekvatno sa

⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Heinz_Kohut

stresom.⁷

Teorija realizacije fantazija kaže da kada ljudi suprotstave svoje fantazije o željenoj budućnosti s refleksijama sadašnje stvarnosti, inducira se potreba za djelovanjem što dovodi do aktiviranja i korištenja relevantnih očekivanja. Jaka posvećenost cilju nastaje u svjetlu povoljnih očekivanja, a slaba posvećenost cilju nastaje u svjetlu nepovoljnih očekivanja. Naprotiv, kada ljudi samo maštaju o željenoj budućnosti ili samo razmišljaju o sadašnjoj stvarnosti, pojavljuje se umjerena posvećenost cilju neovisna o očekivanjima. Četiri eksperimenta koji se odnose na različite životne domene podržavaju hipoteze o pretvaranju slobodnih fantazija o budućnosti u obavezujuće ciljeve. Snaga posvećenosti cilju procjenjivana je u kognitivnom (npr. pravljenje planova), afektivnom (npr. osjećaj privrženosti) i bihevioralnim terminima (npr. uloženi napor, kvalitet učinka).⁸

Dakle, odgovor na pitanje „Kako neželjnu stvarnost promijeniti u željenu budućnost i steći otpornost na neugodne životne situacije?“, daje nam teorija realizacije fantazije koja je, kao što smo iz prethodno pomenutog istraživanja mogli saznati, u pozitivnoj korelaciji sa narcizmom. (176)

Bitno je napomenuti da narcizam postoji na spektru koji se kreće od normalnog do abnormalnog izražavanja ličnosti, dokaz tome je sa jedne strane Donald Trump, sa druge strane Nelson Mandela. I jedan i drugi su u spektru zdravog/normalnog pa ipak na suprotnim karjevima jednog te istog spektra. Postoji značajna razlika između normalnog, zdravog nivoa narcizma i ljudi koji su teški/zaokupljeni sobom, ili ljudi koji imaju patološku mentalnu bolest kao što je narcistički poremećaj ličnosti. Freud je teoretizirao da je narcizam normalan, zdrav i prisutan od rođenja kod svih ljudi (primarni

narcizam). Vremenom se razvija i uključuje naklonost prema drugima. Sekundarni narcizam, neuroza, nastaje kada pojedinci zaokrenu kurs i svoju naklonost usmjere nazad prema sebi.

Nažalost, termin “narcizam” se često koristi u svakodnevnom razgovoru na način koji sugerira da je svako ko pokazuje narcističke osobine psihopata koji nema empatiju i nije u stanju da se oseća krivim ili kajanjem. Istina je ipak malo drugačija, naime narcizam je jednostavno “prenapuhan” osjećaj vlastite važnosti, a da li se to smatra poremećajem ličnosti pitanje je stepena njegovog izraženosti

Zdrav narcizam može biti od pomoći! - Grandioznim ljudima je pomogao.

Narcizam je suštinska komponenta osnovnog i zrelog samopoštovanja. U suštini, narcisoidna ponašanja su sistem intrapersonalnih i interpersonalnih strategija posvećenih zaštiti nečijeg samopoštovanja. Pretpostavlja se da je zdrav narcizam povezan s dobrim psihičkim zdravljem. Samopoštovanje radi kao posrednik između narcizma i psihičkog zdravlja. Stoga, zbog svog povišenog samopoštovanja, koje proizilazi iz samopercepcije kompetentnosti i dopadljivosti, veliki narcisi su relativno oslobođeni od brige i sumornosti.

Kohut je izveo niz zaključaka koji su odstupili od Frojdove teorije narcizma i doveli ne samo do novih kliničkih praksi već i do novog koncepta o tome šta je self, kako se formira i koji su uslovi koji dovode do njegove fragmentacije i slabljenja. Otkrio je da ljudi imaju osnovne potrebe, emocije i želje, ali one imaju vrlo različitu psihološku dinamiku ovisno o tome da li se javljaju u psihi organiziranoj oko koherentnog ja ili fragmentiranog ja. Također je otkrio da je self dinamična jezgra energije koja može uložiti psihički život vitalnošću ako je netaknuta i iscrpiti njegov osjećaj živosti ako je povrijeđena.

Dok je Freud smatrao da se narcisoidni libido, poput igračaka iz djetinjstva, treba odreći i zamijeniti objektom ljubavlju, Kohut je otkrio da je zadržavanje narcisoidne energije

7 R. Raskin, J. Novacek, Narcissism and the use of fantasy, *Journal of Clinical Psychology*, Vol. 47, Issue 4 p. 490-499, July 1991.

8 G. Oettingen, H. Pak, K. Schnetter, Self-regulation of goal setting: turning free fantasies about the future into binding goals, *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(5), 736-753, 2001.

ključno ako želimo da se osjećamo potpuno vitalizirano. Drugim riječima, uspostavljanje narcističkog selfa je dio procesa koji označuje razvojni uspjeh. Fantazije o grandioznosti su dio razvojnog procesa i preuranjeno ometanje tih fantazija vodi u kasniju narcističku preosjetljivost.⁹ Kohut se slaže sa Aristotelom da je ljubav prema sebi neophodna da bi se voljeli drugi. Ono što treba da uradimo nije da prevaziđemo svoj narcizam, već da ga razvijemo u zrelije oblike. Za Kohuta, nije u redu voljeti samo sebe, to je imperativ ako želimo da imamo vitalne i smislene živote.

ZAKLJUČAK

Narcizam je najznačajniji atraktor psihološke otpornosti ka samoaktualizaciji!

Otpornost se može shvatiti kao osobina ličnosti, definisana kao sposobnost održavanja ravnoteže kao zdravog stanja pojedinca. Stoga se fokusiramo na otpornost shvaćenu kao individualnu razliku, suprotno onim modelima koji opisuju otpornost kao obilježje društveno-ekološkog sistema. Efikasno suočavanje sa traumatskim životnim događajima, neočekivanim pojavama, stresom i hroničnim bolom je suština otpornosti.

U svom istraživanju Michał Sękowski, Łukasz Subramanian i Magdalena Żemojtel-Piotrowska, fokusirali su se na slabo shvaćen i rijetko istražen odnos između otpornosti i narcizma. Oni su tokom ispitivanja željeli utvrditi kako su nivoi otpornosti povezani sa grandioznim i ranjivim narcizmom, na osnovu trodimenzionalnog modela otpornosti (tj. ekološka otpornost, inženjerska otpornost i sposobnost prilagođavanja).¹⁰

John Maltby predložio je trodimenzionalni model otpornosti ukazujući na inženjersku

otpornost kao sposobnost osobe da se oporavi, stabilizira svoje mentalno ili životno stanje i vrati u ravnotežu nakon bilo kakvog poremećaja u svakodnevnim događajima. Osoba koju karakteriše visok nivo inženjerske otpornosti je sposobnija da se nosi sa stresnim događajem. Ekološka otpornost je sposobnost da se odupremo poremećajima uz održavanje ravnoteže, i ne dozvolimo da se naruši stabilno psihičko stanje pojedinca, uz vršenje neophodnih promjena u našim psihičkim odbrambenim mehanizmima, praćena je i samopouzdanjem u svoje snage. Osoba koju karakteriše visok nivo ekološke otpornosti efikasnije se odupire stresu, čuvajući svoje stabilno stanje uma protiv bilo kakvog poremećaja. To znači da takvoj osobi stres ne smeta toliko koliko osobi koja ima nizak nivo ekološke otpornosti. Adaptivni kapacitet je sposobnost prilagođavanja neugodnim, teškim ili nestabilnim uvjetima, upravljanja ili prilagođavanja promjenama¹¹ i opća spremnost za prilagođavanje kroz život.¹² Osoba koju karakteriše visok nivo adaptivnog kapaciteta sposobnija je da se suoči sa neprijatnim situacijama prilagođavajući im svoj um. Na primjer, prilikom selidbe, takvoj osobi je lakše da se prilagodi novom okruženju.

Istraživanje koje su sproveli Michał Sękowski, Łukasz Subramanian i Magdalena Żemojtel-Piotrowska je pokazalo sa su pojedinci sa višim nivoom grandioznog narcizma ispoljile su viši nivo otpornosti, uglavnom kroz ekološku otpornost, što bi se moglo smatrati aktivnom dimenzijom i većim samopouzdanjem, što se ogleda u višim nivoima adaptivnog kapaciteta, odnosno sposobnošću prilagođavanja. Ranjivi i grandiozni narcizam djeluju na suprotan način u pogledu inženjerske otpornosti, kada je povezan sa grandioznim aspektom narcizma dešava se bolji oporavak, dok je u slučaju ranjivog aspekta narcizma drugačija situacija, naime potiskuje se pozitivan efekat grandioznog narcizma. Ranjivi narcisi pokazali su niže nivoe

9 H. Kohut, *The Analysis of the Self, Systematic approach to the psychoanalytic treatment of narcissistic personality disorders*. New York: International Universities Press, 1971.

10 M. Sękowski, Ł. Subramanian i M. Żemojtel-Piotrowska, *Are narcissists resilient? Examining grandiose and vulnerable narcissism in the context of a three-dimensional model of resilience*, 2021.

11 Maltby et al., 2015.; Walker et al., 2004

12 Maltby et al., 2016

otpornosti, uglavnom kroz emocionalnu disregulaciju (što je posebno izraženo na nižim nivoima inženjerske otpornosti), što bi moglo objasniti njihovu nižu sposobnost upravljanja stresnim događajima i rezultiralo nižom subjektivnom dobrobiti.

Osim pozitivne korelacije sa otpornošću, istraživanja pokazuju značajnu ulogu i pozitivnu vezu narcizma sa uspjehom, orijentaciji prema ciljevima, intrinzičnoj motivaciji, samo-određenju, samo-efikasnosti, rješavanju problema, autonomiji, smislom života... Narcizam se, što pokazuju naučna istraživanja, decenijama povezuje sa inovativnošću i kreativnošću, te na isti se gleda kao na motivacionu silu koja leži u osnovi kreativnosti i samoizražavanja.

Samoefikasnost (eng: Self-Efficacy) je, takođe, značajno pozitivno povezana sa narcizmom, kaže istraživanje koje su sprovedeli Vinanthi K. Hegde i Vidyadayini Shetty sa Nagindas Khandwala College 2020. godine. Drugim riječima, rezultati ukazuju da kako se rezultati narcizma povećavaju, postoji proporcionalno povećanje rezultata o samoefikasnosti osoba.¹³ Zanimljivo je da literatura o narcizmu i samoefikasnosti ukazuje na različite nalaze, pa ipak sadašnji rezultati su konzistentni sa studijom koja je sprovedena radi istraživanja uloge narcizma u preduzetništvu koja je ukazala da su studenti preduzetnici narcisoidniji od studenata koji nisu preduzetnici, tačnije, narcizam je bio pozitivno povezan sa visokim rezultatima na opštu samoefikasnost i sklonost riziku, odnosno hrabrost.

Istraživanje koje su sprovedeli Nikos Ntoumanis sa University of Southern Denmark i Kennon Sheldon sa University of Missouri, 2018. godine ukazuje na vezu između samoodređenja (eng: Self-Determination Theory (SDT)) i grandioznog narcizma, te se mogu proširiti razmatranjem dodatnih aspekata narcizma.¹⁴ Jedan je divljenje,

a drugi je rivalstvo (Back et al., 2013). Komponenta divljenja odražava neobuzdano samousavršavanje, dok komponenta rivalstva odražava samozaštitni antagonizam. Još jedan aspekt grandioznog narcizma odnosi se na razliku između agentskog i komunalnog (Gebauer et al., 2012). Agentski narcizam odražava zadovoljstvo ključnih samomotiva (tj. moć, poštovanje, grandioznost, pravo) u agentskom domenu (tj. vođenjem djela koja su od koristi sebi, kao što je postignuće), dok zajednički narcizam odražava zadovoljstvo ključnih samomotiva u komunalnoj domeni (tj. vršenjem djela od kojih drugi koriste, kao što je pomaganje).

Narcisi najsnažnije napreduju u haotičnim vremenima! U mirnijim vremenima čak i najbriljantniji narcis će se činiti neuspješnim. U svojoj kratkoj priči „Polijski čas“ (engleski: The Curfew Tolls), Stephen Vincent Benét spekulise o tome šta bi se dogodilo Napoleonu da je rođen 30-ak godina ranije. Penzionisan u predrevolucionarnoj Francuskoj, Napoleon je prikazan kao usamljeni artiljerijski major koji se hvali britanskom generalu na odmoru kako je mogao da pobjedi Engleze u Indiji. Poenta je, naravno, u tome da vizionar rođen u pogrešnom trenutku može izgledati kao pompezni glupan.¹⁵

Rezultati istraživanja koju su sprovedeli S. Mark Young i Drew Pinsky 2006. godine, na Marshall School of Business and Annenberg School for Communication, University of Southern California, Los Angeles, USA, pokazuju da su poznate ličnosti znatno više narcisoidne od MBA studenata i opće populacije.¹⁶ Za razliku od Wndingsa u široj populaciji, u kojoj su muškarci više narcisoidni od žena, otkriveno je da su poznate ličnosti znatno više narcisoidne od drugih muškaraca. Ličnosti „rijaliti“ televizije imale su najviše rezultate na narcisoidnosti, zatim slijede komičari, glumci i muzičari. Nadalje, analize

13 V. K. Hegde i V. Shetty, A study on the relationship between Narcissism and Self Efficacy, 2020.

14 N. Ntoumanis and K. Sheldon, I am the chosen one: narcissism in the backdrop of Self-Determination Theory, 2018.

15 M. Maccoby, Narcissistic Leaders: The Incredible Pros, the Inevitable Cons, Harvard Business Review 2004.

16 S. M. Young and D. Pinsky, Narcissism and celebrity, Journal Of Research In Personality, 2006.

ne pokazuju nikakvu povezanost između rezultata i godina iskustva u industriji zabave, što sugerira da slavne osobe mogu imati narcisoidne tendencije prije ulaska u industriju.

Rezultati u istraživanju korelacije između narcizma i preduzetništva kojeg su 2013. sproveli Cynthia Mathieu i Etienne St-Jean sa Université du Québec à Trois-Rivières pokazuju da studenti preduzetnici postižu značajno veće rezultate u odnosu na sve druge strukovne grupe po mjeri narcizma. Rezultati također pokazuju da je narcizam u pozitivnoj korelaciji s općom samo-efikasnošću (engleski: Self-Efficacy), lokusom kontrole i sklonošću riziku. Štaviše, narcizam igra značajnu ulogu u objašnjavanju poduzetničkih namjera, čak i nakon kontrole samoefikasnosti, lokusa kontrole i sklonosti riziku. Sve u svemu, ovi nalazi bacaju novo svjetlo na temeljne crte ličnosti poduzetnika i poduzetničke namjere i predlažu nove pravce u proučavanju profila ličnosti preduzetnika.

U svojoj studiji Jake Womick, Brenda Atherton i Laura A. King sa University of Missouri, Columbia, United States koju su sproveli 2020. zaključili su da je narcizam pozitivno povezan sa smislom života (Womick et al., 2019a). Postoje najmanje tri načina da uočite ovu vezu. Prvo, narcisi mogu prihvatiti veliko značenje u životu jer će vjerovatno vjerovati u pozitivne stvari o sebi (Park i Colvin, 2014), upuštajući se tako u samozavaravajuće poboljšanje (Jones i Paulhus, 2017). Drugo, odnos između narcizma i smisla života može odražavati zajedničku varijabilnost sa samopoštovanjem (Sedikides et al., 2004). Treća mogućnost je također razumna - da narcizam i smisao života dijele zajednički odnos neovisno o samopoštovanju i samoobmani.

Narcizam je pozitivno povezan sa liderstvom (engleski: Leadership), posebno u fazi u nastajanju kompanije (engleski: Start-Up) i njenom početnom razvoju kada je izuzetno bitna grandiozna samouvjerenost, upornost, preuzimanje rizika i energija. U tipičnim studijama liderstva na univerzitetima,

studenti se stavljaju u grupe i posmatraju se kako se uzdižu prema vrhu karijere. Ljudi se u personalnom životu i profesionalnoj karijeri, a posebno je to izraženo u preduzetništvu i liderstvu, odlučuju na iskorak iz mnogo razloga, pa ipak kod narcisa je motiv jasan – oni to rade zbog ideala. Takvo napredovanje kroz karijeru možete vidjeti u svakoj sferi života, u politici, privatnim i javnim kompanijama, vladinim i nevladinim organizacijama. Svi žele viši status!

Charles A. O'Reilly i Nicholas Hall u svom istraživanju iz 2021. zaključili su da se grandiozni narcisi često pojavljuju kao organizacijski lideri koji će u konačnici vjerovatno zaraditi više, uspjeti na pozicijama moći i biti veoma uspješni u svojim karijerama (Hirschi & Jaensch, 2015; Jonason et al., 2018; Maccoby, 2007; Spurk et al., 2016). Da bi to objasnili, istraživači su sugerirali da u narcisoidnom rukovođenju može postojati i "svijetla" i "tamna" strana (npr. Paunomen i sur., 2006; Volmer et al., 2016; Wales et al., 2013). Na primjer, u pregledu narcisoidnog rukovođenja, Rosenthal i Pittinsky (2006) su primijetili da „narcisi imaju karizmu i viziju koji su od vitalnog značaja za efikasno vodstvo (str. 617).“ Postoji saglasnost da narcisoidni lideri, zbog svoje smjelosti i samopouzdanja, mogu biti efikasni kada npr. okolnosti zahtevaju promjenu (Mathieu & St-Jean, 2013; Nevicka et al., 2013). Nekoliko studija je pokazalo da su narcisoidni izvršni direktori bili agresivniji u ulaganju u novu tehnologiju (Gerstner et al., 2013), širenju svojih firmi na globalna tržišta (Oesterle et al., 2016.) i preuzimanju (Chatterjee & Hambrick, 2007.).¹⁷

Michael Maccoby je napisao da sve dinamičnije vrijeme zahtijeva novu vrstu lidera koji bi mogli vidjeti širu sliku i oslikati uvjerljiv portret „dramatično“ drugačije budućnosti. I to je, tvrdio on, bio jedan od razloga zašto smo doživjeli pojavu izvršnih direktora superzvijezda - grandioznih, aktivno samo-promoviranih i istinski

17 C. A. O'Reilly N. Hall, Grandiose narcissists and decision making: Impulsive, overconfident, and skeptical of experts—but seldom in doubt, 2021.

narcisoidnih lidera koji su dominirali naslovnica poslovnih časopisa u to vrijeme. Vješti govornici i kreativni stratezi, narcisi imaju viziju i veliku sposobnost da privuku i inspirišu sljedbenike.

Kroz istoriju, narcisi su se uvek pojavljivali da inspirišu ljude i da oblikuju budućnost. Kada su vojne, vjerske i političke arene dominirale društvom, ličnosti kao što su Napoléon Bonaparte, Mahatma Gandhi i Franklin Delano Roosevelt su bile te koje su odredile društvenu agendu. Ali s vremena na vrijeme, kada je biznis postao motor društvenih promjena, i on je generirao svoj dio narcisoidnih lidera. To je bilo tačno na početku ovog vijeka, kada su ljudi poput Endrua Karnegija, Džona D. Rokfelera, Tomasa Edisona i Henrija Forda iskoristili nove tehnologije i restrukturirali američku industriju. Danas je slučaj isti.

Frojd je prepoznao da postoji i tamna strana narcizma. Narcisi su, kako je istakao, emocionalno izolovani i veoma nepoverljivi. Uočene prijetnje mogu izazvati bijes. Postignuća mogu hraniti osjećaj grandioznosti. Zato je Frojd mislio da su narcisi najteži tipovi ličnosti za analiziranje. Zamislite kako jedan izvršni direktor Oraclea opisuje svog narcisoidnog izvršnog direktora Larryja Ellisona: "Razlika između Boga i Larryja je u tome što Bog ne vjeruje da je Larry." To zapažanje je zabavno, ali i zabrinjavajuće. Nije iznenađujuće da većina ljudi misli o narcisima prvenstveno na negativan način. Uostalom, Frojd je tom tipu dao ime po mitskoj figuri Narcis, koji je umro zbog svoje patološke preokupacije samim sobom.

Ipak, narcizam može biti izuzetno koristan - čak i neophodan. Frojd je vremenom promjenio svoje stavove o narcizmu i prepoznao da smo svi mi pomalo narcisoidni. Michael Maccoby je zaključio da lideri kao što su Jack Welch i George Soros primjeri produktivnih narcisa, kazavši, da su oni nadareni kreativni stratezi koji vide širu sliku i pronalaze smisao u izazovima mijenjanja svijeta, želeći tako za sobom ostaviti nasljeđe boljeg i drugačijeg svijeta.

LITERATURA

- [1] Adler, A. (2008). Alfred Adler Institute of Northwestern Washington, Kindle edition.
- [2] A. S. Masten, J. Cutuli, J. Herbers, M. Reed, Resilience in Development. U: S. J. Lopez, C. R. Snyder, (Ur.), Oxford handbook of positive psychology, New York 2009,
- [3] A. S. Masten, Ordinary Magic: Resilience process in development. American Psychologist, 2001,
- [4] C. A. O'Reilly N. Hall, Grandiose narcissists and decision making: Impulsive, overconfident, and skeptical of experts—but seldom in doubt, 2021,
- [5] F. Luthans, B. J. Avolio, C. M. Youssef, Psychological Capital and Beyond. Oxford university press, 2015,
- [6] F. Luthans, Carolyn M. Youssef, Bruce J. Avolio, Psychological Capital: Developing the Human Competitive Edge, Oxford university press, 2007,
- [7] F. Luthans, The need for and meaning of positive organizational behavior. Journal of Organizational Behavior, 23 (6), 2002,
- [8] G. Oettingen, H. Pak, K. Schnetter, Self-regulation of goal setting: turning free fantasies about the future into binding goals, Journal of Personality and Social Psychology, 80(5), 736–753, 2001,
- [9] H. Kohut, The Analysis of the Self, Systematic approach to the psychoanalytic treatment of narcissistic personality disorders. New York: International Universities Press, 1971,
- [10] H. Kohut, https://en.wikipedia.org/wiki/Heinz_Kohut
- [11] K. Tusaie, J. Dyer, Resilience: A historical review of the construct. Holistic Nursing Practice, 18 (1), 2004,
- [12] L. Dolezal, Shame, Vulnerability and Belonging: Reconsidering Sartre's Account of Shame, Theoretical / Philosophical Paper , 2017,
- [13] L. F. Seltzer, Are We All Narcissists? 14 Criteria to Explore, <https://www.psychologytoday.com/us/blog/>

- evolution-the-self/201805/are-we-all-narcissists-14-criteria-explore / L. F. Seltzer, Ph.D., Paradoxical Strategies in Psychotherapy and The Vision of Melville and Conrad. Posted May 23, 2018,
- [14] N. Ntoumanis and K. Sheldon, I am the chosen one: narcissism in the backdrop of Self-Determination Theory, 2018,
- [15] Narcissism, <https://en.wikipedia.org/wiki/Narcissism>,
- [16] Maslow A. H. (1970), Motivation and personality, Harper and Row, New York.
- [17] Maslow A. H. (1968), Towards a Psychology of Being, Start Publishing LLC, p. 204
- [18] Maslow A. H. (1967), Self-actualization and beyond. U: J. Bugental (Ed.): Challenges of humanistic psychology, McGraw Hill, New York, Kindle edition.
- [19] M. Maccoby, Narcissistic Leaders: The Incredible Pros, the Inevitable Cons, Harvard Business Review 2004,
- [20] Miller-Burke, Jude. (2017), The Adversity Advantage, Kindle edition,
- [21] M. Sękowski, Ł. Subramanian i M. Żemojtel-Piotrowska, Are narcissists resilient? Examining grandiose and vulnerable narcissism in the context of a three-dimensional model of resilience, 2021,
- [22] O'D. M. Wright, A. S. Masten, A. Narayan, Resilience Processes in Development: Four Waves of Research on Positive Adaptation in the Context of Adversity. In S. Goldstein and R. B. Brooks (Eds.), Handbook of Resilience in Children, New York: Springer Science+Business Media New York 2013,
- [23] R. Raskin, J. Novacek, Narcissism and the use of fantasy, Journal of Clinical Psychology, Vol. 47, Issue 4 p. 490-499, July 1991,
- [24] S. M. Young and D. Pinsky, Narcissism and celebrity, Journal Of Research In Personality, 2006.
- [25] V. J. Felitti, The Relation Between Adverse Childhood Experiences and Adult Health: Turning Gold into Lead, The Permanente Journal, 2002,
- [26] V. K. Hegde i V. Shetty, A study on the relationship between Narcissism and Self Efficacy, 2020.